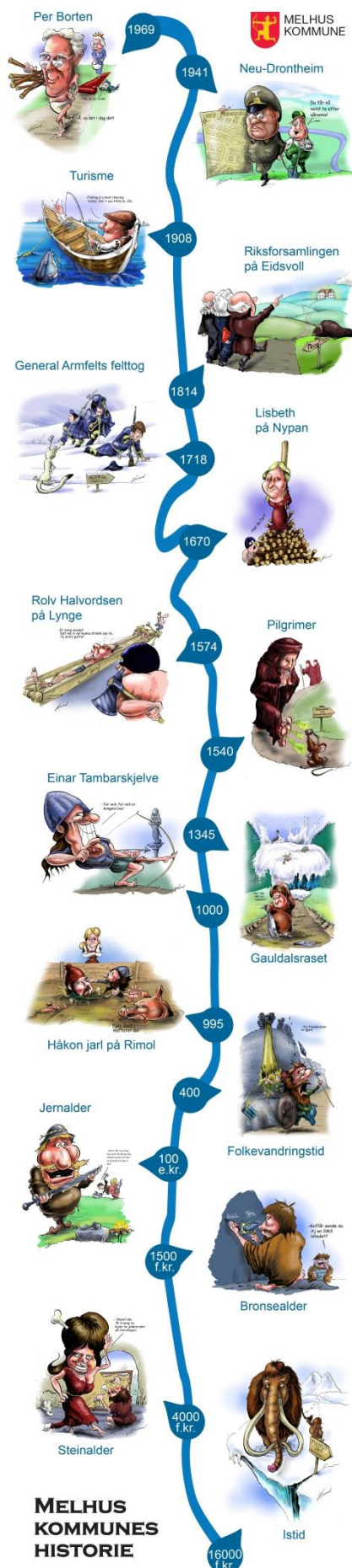

TIDSLINJE

Melhus kommune

Historiene bak bildene

Prosjekteier: Kultur og fritid, Melhus kommune

Tegninger: Kjetil Strand

Tekst: Ronald Nygård

Vedlegg 2 til Melhus kommunes kulturminneplan

ISTID 16000 f.kr.

Fra siste istid har vi synlige eksempler på hvordan isen har formet landskapet gjennom terrassene på Hovin og Gimse. Tar vi turen opp til toppen av sandtaket på Sjøberg, 170 meter over nåværende havnivå, kan vi plukke skjell som synlige bevis på den kraftige landhevingen som har funnet sted.

Siste istid startet for omkring 70.000 år siden. Landet var dekket av is, men sannsynligvis stakk noen nunataker (fjelltopper) opp gjennom isen på Vestlandet og i Nord-Norge. Klimaforandringer for ca. 15.000 år siden gjorde at de enorme ismassene startet å smelte. Klimasvingninger i denne perioden gjorde at isen vekselvis trakk seg tilbake, rykket frem, eller lå i ro. Utenfor isen ble det avsatt store mengder sand og grus, enten som morenerygger eller som store, flate deltaavsetninger i hav og fjorder fremfor

brefronten. Landet ble presset ned av den enorme vekten av isen. Etter hvert som iskanten trakk seg tilbake, fulgte havet etter. Områder som i dag er tørt land, lå i en periode under vann/hav. Da isen smeltet, startet landet å heve seg igjen. Landet hevet seg mest i de indre strøk, der isen hadde vært tykkest. Det høyeste nivået havet stod på, kunne være over 200 meter over dagens havnivå (marin grense). De siste isrestene smeltet vekk for ca. 8500 år siden. Fra 8000 til 5000 år før nåtid, var klimaet mer gunstig, og fjellområder som i dag er nakne, var dekket av skog.

STEINALDER 4000 f.kr.

Steinalderen i Norge deles inn i *eldre steinalder* (10 000–4000 f.Kr.) og *yngre steinalder* (4000–1800 f.Kr.)

Vi har ingen konkrete bevis i det arkeologiske utgravingsmaterialet på bosetning i steinalderen i Melhus. Men med de gunstige geologiske forutsetningene må Melhuslandskapet ha vært attraktivt som bosetningsområde allerede fra innføringen av det tidligste jordbruket i yngre steinalder.

Flintskrapen som ble funnet på Hølonda, skafthulløksa fra Øysand og steinøkse fra nedre Melhus forteller oss litt om steinalderfolkets liv i dalen. Rester av et langhus fra yngre steinalder ble også gravd fram på Skjerdingstad i Melhus. Langhuset kan være det eldste som er funnet i

Sør-Trøndelag, og så gamle langhus er også sjeldent i landssammenheng. Melhus er den kommunen i Sør-Trøndelag der arkeologer har gjort flest funn av langhus. Langhuset er eldre enn bronsealder, og kan være fra perioden 4000-1800 år før Kristus. Her har beboerne hatt fjøs og bolig i samme hus, og dyrene har stått der det var trekk for å avgi varme til resten av huset. Skjerdingstad er kjerneområde for tidlig bosetting, og her har det vært gode forhold for dyrking og husdyr, sier arkeolog Langbrekke Nilsen.

BRONSEALDER 15.000 f. kr.

På Fossbakken og andre steder har bronsealdermennesket etterlatt seg rikholdige spor i form av helleristninger, kokegroper og stolpehull etter langhus. Det er stor mulighet for funn av skjulte fornminner i dyrkamarka i store deler av Melhus. Dette gjelder særlig på platåer og flater som består av breelvavsetninger og avsetninger fra Gaula. Sporene etter menneskene før oss ligger i overflaten i form av skjørbrante steiner, som er

steiner som er sprukket gjennom sterk og langvaring påvirkning av ild. Steinene var i bruk i kokegropene, datidens komfyrer, og de finnes i et stort antall på de forhistoriske gårdene.

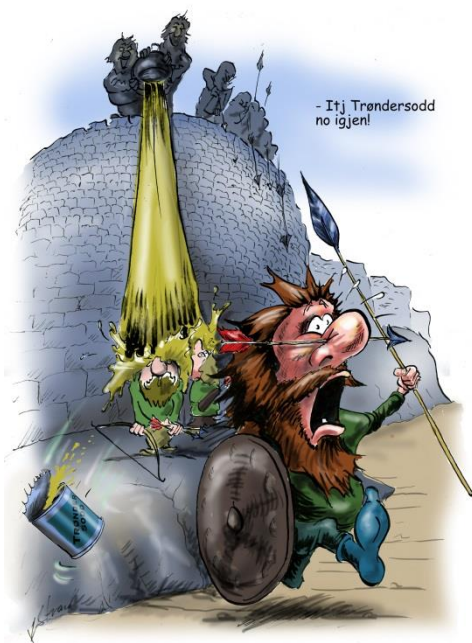
Av de mest spesielle kulturminnene i Melhus er helleristningssteinene og helleristningsfeltene som finnes spredt i kommunen. På Gravråksmoen, øst for Skjerdingsstadplatået, ligger den mest kjente og fineste helleristningssteinen i hele fylket. Den store steinen med flere figurer, blant annet en stor menneskefigur, ligger i skoglysningen. Gravråksmoen var trolig bosatt allerede i bronsealderen, og under markoverflaten ligger nok rester etter langhus og kanskje graver. Du kan også finne helleristninger på Rødde, Lyng, Foss, Gyllan og Flå.

JERNALDER 100 e.kr.

Jernalderen og i det hele tatt jernets betydning for enkeltmennesket, det indre landnåmet og samfunnsutviklingen har vi mange eksempler på ved de mange jernvinneanlegg i dalen. I enkelte perioder må Gauldalen ha vært et kjerneområde for jernutvinning i Trøndelag. Det store gravfeltet på Venn på Hølonda har også gitt viktig kildemateriale til jernalderen. Det samme gjelder kvinnegraven på Gimsan fra siste halvdel av 300-tallet, med smykker av edelmetaller og importgjenstander av glass. Gjennom de arkeologiske utgravningene som er gjort, særlig i forbindelse med bygging av ny E6 Melhus, har vi etter hvert fått mye materiale som kan fortelle om

byggeskikken i forhistoria og organiseringen av det fortidige samfunnet. Langhusene er karakteristiske for byggeskikken i bronsealder og jernalderen, og det er funnet en mengde av disse husene i Melhus. Melhus er faktisk den kommunen med funn av flest slike hus i fylket vårt.

FOLKEVANDRINGSTID 400

Fra folkevandringstiden finner vi rester etter en bygdeborg blant annet på Høllonda og den kjente høvdingegraven på Fossbakken ved Hovin, med sine fine funn av våpen og annet utstyr. Et av de mest spennende funn som er gjort i kommunen er bygdeborgen på Litjsten på Lundamo. Denne ble oppdaget gjennom å studere en terrengmodell basert på data hentet inn med laser fra fly. Gjennom slik laserscanning med fly, får vi et avtrykk av terrenget og overflaten. På Litjsten avtegnet det seg flere tydelige terrasser på nord-, øst- og sørsiden av toppen. Vollene utgjør ytterdelene av en befestet bygdeborg. Trolig har trepallisader stått på vollene for å hindre inntrengere. Bygdeborgene i Norge tolkes som forhistoriske forsvarsanlegg eller tilfluktssteder. De fleste er datert til perioden fra yngre bronsealder til folkevandringstid, dvs. ca 1000 f.Kr-

til ca. 550 e.Kr. Bygdeborgen på Litjsten er særdeles godt bevart og er en av de største som hittil er registrert i Sør-Trøndelag.

HÅKON JARL OG TORA PÅ RIMOL 995

Snorres skildring i Heimskringla av hvordan Håkon jarl endte sine dager i grisehuset på Rimol, drept av sin egen trell, hører til en av de mest kjente hendingene i saga-tiden. Hvem var så denne Håkon jarl og hvordan lyder historien? Håkon var kyst-Norges hersker i tiden 970 – 995. Særlig etter seieren over jomsvikingene i Hjørunga-

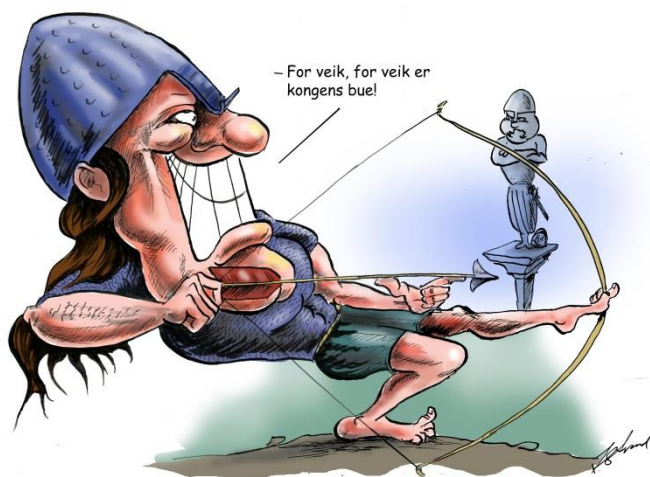
våg var han blitt en populær hersker, vennsæl og godt likt. Etter hvert ble han imidlertid mer og mer tyrannisk, og verst var det ifølge sagaen at jarlen stadig var etter konene og døtrene til bøndene. Da han en vårdag i 995 kom på veitsle eller gjestebud til Melhus i Gauldalen og sendte bud etter kona til storbonden Orm Lyrja, den fagre Gudrun fra Lunde, kalt Lundesola på Bunes fire mil lenger oppe i dalen, brast det. Trellene som Håkon hadde sendt til Bunes fikk beskjed om å dra tilbake og hilse jarlen med at det ikke kom på tale å sende Gudrun til han. Gudrun selv ba dem hilse jarlen med at hun ikke ville komme med mindre han sendte Tora fra Rimol etter henne. Orm Lyrja sendte hærpil utover bygdene og bøndene sluttet mannjevnt opp for å ta jarlen. Håkon rømte unna og søkte tilflukt i

Jarlsdalen på Sjøberg i Melhus. Etter et kort opphold her, sendte han mennene sine fra seg og ba dem dra til Viggja ved Trondheimsfjorden hvor han hadde skipene sine liggende, og derfra seile til Møre og møte han der. Selv gikk han over isen på Gaula, kjørte hesten sin nedi en råk og lot kappen ligge igjen slik at det skulle se ut som om han hadde druknet. På andre siden av elva gjemte han seg under en steinheller, "Jarlsdalen" i Bagøya ved Gaula, sammen med trelle sin Tormod Kark. En trelle han forøvrig hadde fått i gave som liten gutt, i forbindelse med at han fikk sin første tann. Sagaen gir en livfull skildring av natten i Jarlsdalen. I Snorre heter det: *De to gikk inn i en heller, som siden blir kalt Jarlsdalen. De sovnet, og da Kark våknet, sa han hva han hadde drømt: En svær og fæl mann kom framom helleren, og Kark ble redd han skulle gå inn, den mannen sa til han at Ulle var død. Jarlen sa at Erlend (Håkon jarls sønn) var visst drept. Tormod Kark sovnet igjen for annen gang og skrek stygt i søvne, da han våknet sa han at han hadde drømt han så samme mannen. Han kom da tilbake og ned til dem og ba Kark si til jarlen, at nå var alle sund stengt. Kark fortalte drømmen, og jarlen sa han var redd slik spådde han ikke hadde lenge igjen å leve.*

Herfra dro Håkon jarl og Kark videre opp til gården Rimol, hvor den mektige husfrua Tora, jarlens frille, bodde. I følge Snorre lot Tora grave ut en grisebinge, hvor Håkon jarl og trelle Kark gjemte seg. Til Rimol kom også Olav Tryggvason, som nettopp var blitt tatt til konge av trønderne på Øyrating i Nidaros, og i Snorre heter det:

Da holdt Olav husting ute i gården; han steg opp på den store steinen ved grisebingen. Der talte Olav til folket, og i talen sin sa han at han ville gi den mann både gods og ære som skadde Håkon jarl. Denne talen hørte jarlen og Kark. De hadde lys hos seg. Jarlen sa: "Hvorfor er du så bleik, men av og til svart som jord? Det er vel ikke slik at du vil svike meg?" "Nei", sa Kark. "Vi ble født i samme natt, sa jarlen; det blir visst ikke lenge mellom døden vår heller." Da det ble kveld, for kong Olav bort. Og da natten kom, holdt jarlen seg våken; men Kark sovnet og bar seg ille. Jarlen vekket han og spurte hva han drømte. Han sa: "Nå var jeg på Lade, og Olav Tryggvasson la en gullring om halsen på meg." Jarlen svarte: "Da vil Olav legge en blodrød ring om halsen på deg om du treffer han. Ta deg i vare for det, men av meg skal du nyte godt som før; svik meg ikke." Deretter våket de begge to, slik som den ene våket over den andre. Men mot dagen sovnet jarlen, og brått bar han seg ille, og det så hardt at han skaut hælene og nakken under seg, akkurat som han ville reise seg opp, og skreik høgt og fryktelig. Kark ble redd og tok en stor kniv av beltet sitt og stakk den gjennom strupen på jarlen og skar den ut. Dette ble Håkons bane. Etterpå skar Kark hodet av jarlen og sprang bort med det. Dagen etter kom han inn til Lade og hadde hodet til jarlen med til kong Olav. Han fortalte da det som hadde hendt mellom han og Håkon jarl, og som her er skrevet. Siden lot kong Olav han leie bort og hogge hodet av han."

Etter sagatradisjonen drog Eirik jarl på hærtokt til Gardarike for å hevne seg på kong Valdemar, som hadde fostret opp Olav Tryggvason. Som avslutning på hærtoktet gikk han til angrep på den rike handelsbyen Aldeigjuborg (dagens Staraja Ladoga) og brente ned og ødela den store borgen ved byen. Dette skal ha funnet sted rundt år 997. Dermed fikk altså dramaet på Rimol i Melhus virkning langt ut over landets grenser. *III: Christian Krohg*

EINAR TAMBARSKJELVE 1000

Einar Tambarskjelve (ca 980 – ca 1050) er en av de mest omtalte og sagnomsuste personene i sagalitteraturen. I store deler av Snorres Heimskringla er han nærmest en gjennomgangsfigur. Fra den mektige høvdingegården og ættegården Gimsan i Melhus utøvte han sin makt. Ifølge sagaen skal han allerede som 18-åring ha

kjempet ombord på Ormen Lange sammen med Olav Trygvasson i slaget ved Svolder ca år 1000. I Snorres kjente og livfulle skildring fra slaget heter det: *”Einar Tambarskjelve sto bak i krapperommet på Ormen. Han skjøt med bue, og skjøt hardere enn noen annen. Einar skjøt etter Eirik jarl, og pilen smalt i nakken på rorknappen rett over hodet på jarlen, og gikk inn like til surrebandene. Jarlen så på den, og spurte om noen visste hvem som skjøt, men i det samme kom det en ny pil, og det så nær jarlen at den fløy mellom siden og armen på han, og så inn i hodefjelen bak ham, slik at brodden sto langt ut på den andre siden. Da sa jarlen til en annen som noen sier heter Finn, men andre sier han var av finsk ætt, - det var en stor bueskytter; ”Skyt den mannen i krapperommet du.” Finn skjøt, og pilen traff Einars bue på midten i det samme Einar spente buen for tredje gang. Da smalt buen i to stykker. Da sa kong Olav; ”Hva var det som smalt så høyt?” Einar svarte: ”Norge av din hånd, konge.” ”Det var vel ikke så stort smell”, sa kongen, ”ta min bue og skyt med den,” og så kastet han buen sin til ham. Einar tok buen, dro den straks ut forbi odden på pilen, og sa: ”For veik, for veik er kongens bue,” slengte buen tilbake, og tok skjold og sverd og kjempet med.”*

Einar ble senere gift med Håkon jarls datter Bergljot. Han deltok ikke i slaget på Stiklestad, og som reaksjon på de harde vilkårene danskekongen Knut påla nordmennene gjennom Alfivalovene, stilte Einar seg i spissen mot Danskeveldet. Han spilte en sentral rolle sammen med bisp Grimkjel i helliggjøringen av Olav Haraldsson. Sammen med Kalv Arneson hentet han i 1035 heim Olavs sønn Magnus fra Gardariket og gjenopprettet dermed et selvstendig norsk kongedømme. Einar ble Magnus den godes venn og rådgiver og den mektigste høvding i landet, han dominerte helt i Trøndelag. Han kom imidlertid i et spent forhold til etterfølgeren Harald Hardråde og opptrådte som den rene småkongen i Trøndelag og unnså seg ikke engang for å trosse kongen på tinget. Snorre ser det slik at han verget retten for bøndene mot kongen. Bare ved svik lyktes det Harald å drepe Einar og sønnen Eindride i Nidaroskaupangen. Ifølge sagatradisjonen ble likene deres jordet i Olavskirken ved siden av Magnus den gode.

GAULDALSRASET 1345

Fra seinmiddelalderen kjenner vi norgeshistoriens største naturkatastrofe, Gauldalsraset (Kvasshyllraset) i 1345, nedtegnet tre år senere i de islandske Skálholdtannalene. Den omkring 20 meter høge flodbølgen raserte flere gårder og kirker og tok livet av rundt 500 mennesker. Fra seinmiddelalderen finner vi også spor etter ødegårder og avfolkning som resultat av svartedauden. Gauldalsraset var et sand- og grusras ved Haga gård, nord for Støren. Raset demte opp Gaula og dannet en innsjø som strakte seg 14 kilometer opp i dalen til Bones. Oppover dalen ble 25 gårder oversvømt og helt ødelagt. Til slutt raste demningen som må ha vært mellom 30 m og 40 m høy og store mengder løsmasser og vann oversvømte dalen helt ned til Melhus. Over 50 gårder og sju kirker skal ha blitt ødelagt av raset og oversvømmelsen, og over 500 mennesker omkom. Hvorfor så mange omkom kan kanskje settes i

sammenheng med at det var midt i en pilegrimsferd. En av de eldste kildene nevner faktisk at det var om lag 250 veifarende og over 250 fastboende som mistet livet i raset. Hele dalen fra Bones og helt ned til Melhus var ødelagt, hovedsakelig på grunn av flommen etter at demningen brast.

PILEGRIMER 1540

I århundrede etter at Olav Haraldsson ble lyst hellig, var det om somrene store skarer av pilegrimer som valfartet til Trondheim. Denne strømmen av mennesker på vandring varte nesten helt frem til første halvdel av det 16. århundre. Pilegrimsstrømmen gjennom Brekken og Gauldalen var ikke av de største, men har likevel satt sine spor.

Øyvindstjønna ligger i et skar mellom Vassfjellet og Litjfellet. Stedet har hatt stor betydning for vandrere gjennom tiden og var et viktig stopp for pilegrimer. Stedet har fått navn etter den engelske helgen St. Edwin som var konge over Northumbria på 600-tallet. Fra tjønna er det utsikt til reisemålet Trondheim og Nidarosdomen. Pilegrimer opp gjennom tiden må ha sett med glede på at målet snart var nådd, og gledet seg over å se Nidaros i det fjerne. Samtidig var Øyvindstjønna et mål i seg selv. I tillegg til

at det var en hellig og undergjørende kilde som særlig ble valfartet rundt midtsommer og 4. oktober (St. Edwins helgendag), viser skriftlige kilder og arkeologiske funn at det sto et kapell her i middelalderen. Kapellet ble trolig bygd så tidlig som på 1200-tallet og revet på 1600-tallet. Rester etter kapellet ble oppbevart ved Melhus prestegård, men ble brukt som brensel når den svenske generalen og baronen Carl Gustaf Armfeldts soldater dro gjennom dalen i 1718.

ROLV HALVORDSEN PÅ LYNGE 1574

Fra dansketiden stiger Rolv Halvordsen på Lynge i 1570-årene fram fra historiens vitneboks med sitt "opprør og mytteri" hvor han sammen med gauldalsbønder "foraktede lov og rett" og protesterte mot lensherre Ludvig Munks "usædvanlige paalægge, mer enn af arilds tid sædvanlig været har".

Rolv Halvordsen fra Lynge i Horg sokn i Gauldalen drog til kongen i København med et klageskriv mot ulovlige skattekrav. Sentralmyndighetene sendte med ham tilbake et brev til lensherren Ludvig Munk med instruks om å granske saken og eventuelt fjerne nye pålegg som ikke hadde grunnlag i gammel skikk eller kongelige ordrer. Gauldalingene oppfattet det som grønt lys for å nekte å betale ulovlige skatter. Da fikk Ludvig Munk kongens samtykke til å dømme Rolv på Lynge og andre bondeledere som opprørsstiftere. De ble dømt til døden på et ekstrating i Trondheim i juli 1574. Da dommene skulle iverksettes vinteren 1575, satte gauldalingene seg til motverge, men de tapte, og noen mistet livet i kampene. Rolv og fire andre ble fanget og henrettet, mens det ble krevd inn store bøter av andre gauldalinger. Noen år seinere fikk de henrettede oppreisning, og det kom enkene deres til gode.

I tillegg har vi også den dramatiske historien om storbonden Klemet på Gimsan, som ved juletider i 1661 nær hadde tatt livet av høvedsmannen over Trondheim len, Hans Hansen, som hadde tatt en av hestene hans på sin ferd opp gjennom dalen. "No ska då develen fare i deg, siden hesten min ikkje fær vere i fred for deg", skrek han og small øksa i veggen ved siden av hodet til høvedsmannen, som forsøkte å få Klemet til å besinne seg med å minne han om at han var en kongens mann. Klemet ble dømt for majestetsfornærmelse bl.a. fordi han hadde latt falle de ord at "eg er ein busittande mann, og var du så kongen sjølv, so skulle du ikkje strafflaust ta hesten min frå meg".

LISBETH PÅ NYPAN 1670

På 1500- og 1600-tallet brant heksebålene i Europa. I Norge ble omtrent åtte hundre mennesker anklaget for å ha utøvet trolldom, og av disse ble om lag tre hundre henrettet for hekseri.

Lisbet Nypan, eller Elisabeth Pedersdatter Nypan (født ca. 1610, død september 1670) fra Leinstrand, ble dømt til døden for trolldom ved bålbrand. Lisbet var gift med bonden Ole Nypan, som ble dømt til døden for trolldom samtidig, men han ble halshugd. Dette var antagelig den nest siste hekse-dommen i Norge hvor dødsstraff ble brukt. Saken mot Lisbet og Ole er en av Norges mest kjente heksesaker, i følge vitneutsagnene hadde Lisbet lenge hatt ry som helbreder. Folk kom ofte til henne med sykdom og lidelser. Lisbet innrømmet i retten at hun hadde brukt Guds navn for å helbrede, men hun hadde aldri

brukt evnene sine til å skade noen. Hun mente at hun og mannen var blitt ofre for løgn og sladder. I 1674 ble «Finn»-Kirsten Iversdatter brent etter en av de verste og mest omfattende trolldomsprosesser som har funnet sted i Trondhjems amt. Som tilnavnet «Finn» tyder på, var Kirsten av samisk herkomst. Hun var en fattig omstreifer som en tid hadde gått rundt i gauldalsbygdene og tigget til seg mat og truet bøndene med ulykke. Da den rettslige granskningen mot henne fant sted i Støren i 1673, ble hun dømt fra livet for unnlatelse av kirkegang samt hor. Etter en tid i fangenskap og tortur tilstår Kirsten å «ha gitt seg til djevelen og øvet trolldoms kunst». Mot slike ugudelige trolldomssynder foreskrev loven bålstraff. Før hun ble henrettet, anga hun over tretti personer fra Gauldalen, Stjørdalen og Trondheim by, både fattige og rike samt fremtredende bønder.

GENERAL ARMFELTS FELTTOG 1718

På Fossbakken står Tingstua og vitner om Den store nordiske krig og general Armfeldts felttog gjennom bygda i 1718.

General Carl Gustav Armfeldt ledet det svenske felttoget i Trøndelag. Han fikk melding om svenskekongen Karl XIIIs død den 7. januar 1719, da han befant seg i Gauldalen med rundt 6000 mann.

Han besluttet å ta korteste vei mot Sverige over Tydalsfjellene. Været var svært kaldt, men rolig. Samme ettermiddag brøt uværet løs med en voldsom storm fra nordvest som virvlet opp den lette snøen. Man kunne ikke se mange skrittene fremfor seg, og kulden var bitende. Hoveddelen av troppene kom frem til svenskegrensen og slo leir ved elven Enan. Svært mange soldater frøs i hjel, hestene falt om og all utrustning måtte forlates i fjellet. Stormen fortsatte den tredje dagen. De første troppene med Armfeldt i spissen tok seg ned til Handöl, men hoveddelen av de overlevende ankom Handöl den 15. og 16. januar. Tilbake i fjellet lå rundt 3000 mann som var frosset i hjel. På den videre ferden ned til Duved i Åre, hvor det var gjort i stand innkvartering for soldatene, døde rundt 700 mann. Av de overlevende rundt 2100 soldatene ble ca. 600 krøplinger for resten av livet.

Det dramatiske tilbaketoget til Armfeldts armé vinteren 1719 skildres i det krigskritiske musikkspillet Elden som oppføres hver sommer på slagghaugene på Røros.

RIKSFORSAMLINGEN PÅ EIDSVOLL 1814

Stiftamtmanden kalte inn til møte i Melhus 27.- 28. mars 1814 for å velge representanter til Riksforsamlingen på Eidsvoll i 1814 fra Søndre Trondhjems amt. 34 valgmenn møttes hos gjestgiver Nils Jensen Melhus på Melhus.

Til Eidsvollsmenn ble valgt:

1. Klokke Lars Larsen Forsæth fra Klæbu, 2. Sørensskriver

Anders Rambech fra Meldal, og 3. Sogneprest Jacob Hersleb Darra fra Klæbu. De tre utsendingene fra Søndre Trondhjems amt skrev felles reiseregning etter Riksforsamlingen på Eidsvoll og var ikke beskjedne i kravet til stiftamtmanden, grev Fredrik Trampe. Blant det de førte opp, og forlangte dekning av, var utgifter til reisetjenere og innkjøp av nye vogner til hjemturen. Eidsvollsmennene fikk først refundert 1500 riksbankdaler for reise, kost og losji etc. og fulgte opp med en tilleggsregning på 650 riksbankdaler i 1815. Et samlet beløp på 2150 daler tilsvarte på denne tiden for eksempel 60 tønner bygg, en bytomt med hvelvkjeller og hele 50 årslønner for en gårdsdreng. Slik er det ingen tvil om at de tre representantene både reiste, bodde, spiste og drakk standsmessig, i tillegg til at de hadde hver sin tjener. Stiftamtmanden syntes imidlertid ikke at utsendingene la frem noe urimelig krav og viste forståelse for at sledene som ble brukt på turen sørover til Eidsvoll, var ubrukelige til hjemturen, som foregikk langt utpå våren, og dermed måtte selges og erstattes med langt dyrere «voiturer», vogner med hjul. Derfor attesterte han regningen, og pengene ble raskt utbetalt, for øvrig i en tid da den nye riksbankdaleren stadig falt i verdi.

TURISME 1908

I annen halvdel av 1800-tallet begynte utenlandske turister å interessere seg for den vakre naturen og de rike forekomstene av fisk og vilt som fremdeles fantes i Norge. Thomas Bennett ga i 1859 ut *Handbook of Norway*, og grunnla reisebyrå i Oslo i 1849. De første engelske turistene på 1800-tallet klatret i fjell, fisket, jaktet og gikk lange fotturer. I begynnelsen så nordmenn med undring på dette.

Det oppsto et ordtak: «Anten er han spikande galen, eller so er han engelskmann». Laksen har alltid spilt en stor rolle for flere av gårdene langs Gaula, og fra 1800-tallet og fram til første verdenskrig var det lakselordene fra England som valfartet hit etter den eksklusive fisken. Etter dette var turismen dalende en periode, men etter 1945 har det vært en eksplosiv vekst i reiselivet, det gjelder både turisme inn til landet og nordmenns feriering utenlands.

NEU-DRONTHEIM 1941

2.verdenskrig satte sine uhyggelige spor i dalen, bl.a. gjennom kampene ved Lundamo og ved Hagabrua og på Kotsøy. Det var flere mindre sammentreff oppover Gauldalen de første dagene etter 9. april. Den 14. april skjedde en sammentrefning i Melhus. En sammenrasket norsk styrke visste at tyskerne var på vei, og det ble satt opp en sperring ved Lundamo. Nordmennene hadde telefon-

kontakt med ei kvinne som varslet at tyskerne var på vei. Så skjøt de norske soldatene, og 12 tyskere falt, og et høyt antall ble hardt såret. Men nordmennene ble nedkjempet, og både kapteinen og en soldat døde. På Støren kom det til en alvorlig trefning ved Haga bru, som også ble sprengt. På Øysand planla tyskerne å bygge en storby med flyplass, ubåtbunkere og skipsverksteder. I Melhus sentrum ble det bygd staller, ridehall, vognbuer, smie, mannskapsbrakker, vaktstue, verksted, garasjer, lager og offisersmesse. Leiren ble kalt for «Lille Berlin» på grunn av det store antallet hus og soldater.

På gården Grønlia, Gåsbakken, Hølonda, er buret innredet til et unikt lite museum. Fra gården er det en snau kilometers fottur i en litt bratt sti, til "Hotell Norge", der norske motstandsmenn holdt til en periode under krigen i forbindelse med sabotasje av Thamshavnbanen. "Hotell Norge" ble bygd våren 1944 av tømmer fra et gammelt grisehus i Grønlia, og der hadde sabotørene Torfinn Bjørnaas, Arne Hegstad og Åsmund Wisløff tilhold i mai og juni 1944. Det var to generasjoner Opland i Grønlia som bygde "Hotell Norge", og var involvert i motstandsarbeidet under krigen. Det var Johan og sønnen Paul. Johan ble arrestert i februar 1945 sammen med en annen hølonding, Ingvald Haugen. Disse to ble sendt til Kristiansten festning og fikk der en noe brutal nærkontakt med Rinnan. Så ble de sendt til Falstad, og reddet heldigvis livet, da freden kom 8. mai.

PER BORTEN 1969

Per Borten vokste opp på slektsgården Bortn i Flå i Gauldalen. Han var en av Senterpartiets mest sentrale politikere i annen halvdel av 1900-tallet. Han var samlingspolitiker og samvirkemann, og ledet i seks år Norges første varige samlingsregjering. Høsten 1945 ble Per Borten valgt inn i kommunestyret i Flå med stort stemmetall. Han ble valgt til ordfører, et verv han beholdt til han gikk ut av kommunestyret i 1955. Han kom også inn i fylkestinget i Sør-Trøndelag og satt der til 1950, som formann 1948–49. Høsten 1949 ble han valgt til stortingsrepresentant for Sør-Trøndelag. I 1953 ble han valgt inn i partiets sentralstyre og satt der uavbrutt i 20 år. I årene 1955–67 var han partiets formann. Per Borten ble gjenvalgt til Stortinget ved hvert valg fra 1953 til 1973; i periodene

1961–65 og 1973–77 var han president i Odelstinget. I partiets stortingsgruppe ble han formann 1958 og satt som parlamentarisk leder til 1965 og igjen 1971–73. Tanken om et nærmere samarbeid mellom partiene i sentrum ble lansert foran stortingsvalget 1961 og førte til valgseieren i 1965, som la grunnlaget for Norges første varige samlingsregjering, utgått fra Høyre og de tre sentrumspartiene. Per Borten ble utpekt som statsminister. Mandag 11. august 1969 kunne statsminister Per Borten ønske Storbritannias dronning Elisabeth II, kong Olav og kronprinsesse Sonja velkommen til gards hjemme i Flå i Sør-Trøndelag. Det var lunsj i bestestua og et slag boccia i hagen. Nokså annerledes enn en regjeringslunsj på Akershus slott.